

69. Kreutzwaldi päevade konverents

NOORUS JA KÜPSUS ELUS JA KUNSTIS

16.–17. detsembril 2025 Eesti Kirjandusmuuseumis

KAVA JA TEESID

Koostanud Marin Laak ja Indrek Ojam
Toimetanud Kanni Labi
Kujundanud Maarja Roosi
Kaanel Johannes Koitmetsa foto (Eesti Ajaloomuuseum)

Konverentsi korraldaja: Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Kultuurilooline Arhiiv

Konverentsi korraldamist on toetanud teadus- ja arendusprojekt
„Kultuurilugu ja arhiiv: allikad, probleemid, vaatenurgad“ (EKM 8-2/22/1)

ISBN 978-9916-742-75-4
ISBN 978-9916-742-76-1 (pdf)

© Autorid 2025
© EKM Teaduskirjastus 2025

Eesti Kirjandusmuuseum
Eesti Kultuurilooline Arhiiv

69. Kreutzwaldi päevade konverents

NOORUS JA KÜPSUS ELUS JA KUNSTIS

16.–17. detsembril 2025 Eesti Kirjandusmuuseumis

Tartu
EKM Teaduskirjastus

TEISIPÄEV, 16. DETSEMBER

10.00–10.45 Avamine

Piret Voolaid Eesti Kirjandusmuuseum aastal 2025

Pille Johanson Kõrgema Kunstikooli Pallas näituse tutvustus

10.45–11.15 **Ene-Margit Tiit** Rahvastiku vananemine – kas ühiskonna küpsus või eksistentsiaalne mure?

11.15–11.30 Kohvipaus

11.30–13.00 Noorus ja vanadus folklooris. Juhatab Katre Kikas

11.30–12.00 **Risto Järv** ja **Mari Väina** Regilaulu ja muinasjutu sõnalisi vaateid noorusele ja vanadusele

12.00–12.30 **Sergei Troitskii**, **Natalia Ermakov**, **Mare Kõiva**, **Nikolay Kuznetsov** ja **Nikolai Anisimov** Vanusemarker rahvakultuuris: vanadus ja surm kui talv

12.30–13.00 **Anastasiya Fiadotava** Lapsed ja noored perekondlikus huumoris

13.00–14.30 Lõunapaus

14.30–16.00 Eesti noorte luule 21. sajandi alguses. Juhatab Indrek Ojam

14.30–15.00 **Rebekka Lotman** „ma uskusin alati et meie olemegi noorus / meist nooremaid ei tule“: vanuse kujutamine noorte nüüdisluules

15.00–15.30 **Mihhail Trunin** Venekeelse eesti luule ja räpi hiline noorus

15.30–16.00 **Saara-Lotta Linno** Mitmekeelsus Valge Tüdruku loomingus: karnevalilik kväärfeminism?

16.00–16.15 Sirutuspaus

16.15–17.00 Eesti Kirjandusmuuseumi näitused ja raamatud. Juhatab Merike Kiipus

Arhiivraamatukogu poolt kureeritud näitused ja videoklipid

The Yearbook of Balkan and Baltic Studies 8: 2. Nature, Culture, Art. Toimetanud Mila Maeva ja Mare Kõiva

Natalia Ermakov “Ersa pärand Eesti arhiivides. Sator 27.” Toimetanud Asta Niinemets ja Mare Kõiva. Tartu: EKM Teaduskirjastus 2025.

KOLMAPÄEV, 17. DETSEMBER

10.00–11.30 Nooruse hääled arhiivis: aeg, identiteet ja mäluksuur.

Juhatab Kristi Metste

10.00–10.10 **Kristi Metste** Nooruse hääled arhiivis

10.10–10.25 **Hanna Saare** Teismeliste elulood Eesti Kultuuriloolises Arhiivis

10.25–10.40 **Triinu Ojamaa** Miks teismelised muretsevad?

10.40–11.10 **Marilyn Mägi** Teemad ja tähendused noorte elulugudes: 9.–12.

klassi õpilaste eneserepresentatsioonid

11.10–11.30 Arutelu

11.30–12.00 Kohvipaus

12.00–13.00 **Veronika Kalmus** Platvormistunud tulevikupõlvkond: ajuvammist TI-kirjaoskuseni. Juhatab **Marin Laak**

13.00–14.30 Lõunapaus

14.30–15.30 Noor ja küps autor. Juhatab Maarja Hollo

14.30–15.00 **Rahel Ariel Kaur** Muutused Betti Alveri varase ja küpse luule vahel

15.00–15.30 **Kristi Viiding** ja **Maria-Kristiina Lotman** Noorusetä noorus: Eesti-, Liivi- ja Kuramaa aadlilaste ja -noorte kirjanduslooming varauusajal (1561–1730)

15.30–15.45 Sirutuspaus

15.45–16.15 Ivar Ivaski stipendiumi väljakuulutamine

16.15–17.00 Eesti Kirjandusmuuseumi raamatud. Juhatab Eve Annuk

Methis. Studia Humaniora Estonica nr 36. Dekadentsi erinumber. Koostajad: Mirjam Hinrikus, Aare Pilv ja Leo Luks.

„Printsess ja trubaduurid. Ivar ja Astrid Ivaski kirjavahetus Marie Underi ja Artur Adsoniga.“ Esimene köide, 1957–1960 Teine köide, 1961–1979. Koostajad ja toimetajad: Kanni Labi ja Tiina Saluvere. EKM Teaduskirjastus 2025.

„Vana Kannel XV:1–2. Muhu regilaulud.“ Koostajad: Kanni Labi, Janika Oras, Ingrid Rüütel. Toimetaja: Kristi Salve. EKM Teaduskirjastus 2025.

SAATEKS

Inimese, kogukonna ja kultuuri arenguteed või elukaart võib kirjeldada mitmesuguste metafooride abil. 2025. aasta Kreutzwaldi päevade teadusliku konverentsi pealkirjas välja toodud märksõnu *noorus* ja *küpsus* võib ühelt poolt vaadelda kui kaht poolust indiviidi või rühma elukaares, punkte, mille vahele jääb paremate ja halvemate valikute jada. Teiselt poolt võib nooruse ja küpsuse kaudu käsitleda ka konkreetse aegruumi põlvkondade dünaamikat, eri vanuserühmade omavahelisi suhteid. Tegemist on ka hinnangulise metafooripaariga: on rolle ja žanre, mille väljamängimiseks ja õnnestumiseks peaks justkui olema noor, ja teisi, mille puhul on tõsiseltvõtmise eelduseks teatav küpsus. Isiku bioloogiline ja sümboolne küpsus võivad neil puhkudel nii ühte langeda kui ka erineda. Nooruse ja küpsuse vahelist siiret võib näha ka kvalitatiivse initsiatsioonipunktina: pärast küpsusesse jõudmist ei saa enam noorusele vaadata samasuguse pilguga.

69. Kreutzwaldi päevade keskmes olev nooruse ja küpsemise vahekord ja pingeväli osutab korraga uurimisküsimustele, mis on tähenduslikud nii eesti kirjandusloos juba põhjalikult juurdunud uurimisobjektide (näiteks Betti Alveri varase ja hilise luule) kui ka uute arengusuundade kaardistamisel. Üheks niisuguseks uueks nähtuseks on sotsiaalmeedia levikust tulenev iseäralik suhtlusruum, milles noortel inimestel on lihtne eneseväljendusvõimalusteni jõuda, aga mis samal ajal sulgeb loomingulise ja kriitilise kommunikatsiooni kümnete või sadade väikeste kogukondade siseasjaks. Nüüdisaegset kirjandusloomingut ümbritsevad omakorda laiemad hoovused demograafiast majanduse ja rahvusvaheliste suheteni, mis kõik mõjutavad nähtamatul moel noorte enesetaju, tulevikuväljavaateid ja vaimset tervist. 2025. aasta lõpul on Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Kultuuriloolisel Arhiivil haruldane rõõm esitleda eesti noorte elulugude kogumisvõistluse tulemusi, mis annavad otsese ülevaate nüüdisaja noorte probleemidest ja rõõmudest.

Samal ajal hoitakse konverentsil pilgus ka praeguse ajaloolise olukorra sattumuslikkust: lapsepõlv ja noorus pole mõistagi alati tähendanud nüüdisajal levinud eluviise. Eesti- ja Liivimaa piirkonna kõige varasema, 16. ja 17. sajandist pärineva noortekirjanduse autoriks oli aadlikiht, kes järgis aga omaaegseid ladina- ja saksa-keelseid ideaale. Vähemalt sama õpetlik on eesti rahvaluulepärimuse võrdlemine teiste Ida- ja Põhja-Euroopa piirkonna rahvaste folklooriga, mida võimaldavad Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakonna ettekanded.

Korraldustoimkonna nimel
Indrek Ojam
Eesti Kultuurilooline Arhiiv

REGILAULU JA MUINASJUTU SÕNALISI VAATEID NOORUSELE JA VANADUSELE

Mari Väina, Risto Järv (Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiiv)

Kuigi rahvaluule öeldakse inimest saatvat hällist hauani, on nii regilauludes kui (ime)muinasjuttudes tähelepanu keskmes võrdlemisi lühike, liminaalne periood inimese elust – täisealiseks saamisest kuni pulmadeni. Ent nende žanride perspektiiv noorte ja vanade osas on küllaltki erinev. Lüürilise loomuga regilaul on esitatud noore inimese vaatepunktist, peamisteks tegelasteks laulik-mina kõrval on ema-isa, noorte maailmas tegutsevad õde ja vend ning teised külanoored (õed-vennad). Regilaul on kui ood noorusele, kus pärast abiellumist enam midagi head ees oodata ei ole: kui vanaks saad, *ei vallatõ, naise põlvni ei nallatõ*. Muinasjutu üdisisu on hea elu juurde jõudmise takistusriba ületamine. Selle kõrval eemaldutakse vanematest ruttu ning õed-vennad on enamasti konkurendid, mitte toetavad teekaaslased. Pärast katsumustest läbimurdmist ootab muinasjutukangelast eest igavene õnn (*kui ta mitte surnud ei ole*). Ettekandes vaatleme kahe iseloomuliku folkloorižanri noorusse ja vanadusse suhtumise avaldumisviise ning arutleme erinevuste põhjuste üle regilaulude ja muinasjuttude sõnavara taustal.

VANUSEMARKER RAHVAKULTUURIS: VANADUS JA SURM KUI TALV

Sergei Troitskii, Natalia Ermakov, Mare Kõiva, Nikolay Kuznetsov ja Nikolai Anisimov (Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakond)

Talv hõlmab suure osa põhjapoolsete rahvaste kalendriaastast, mistõttu on see kajastatud rahva uskumustes, mütoloogias ja folklooris nii otseste viidetena kui ka mitmesugustes troopides. Näiteks sümboliseerib talv inimese elukaares vanadust ja surma. Ettekandes näitame, kas ja kuidas soome-ugri kultuurides realiseerub talv vanaduse metafoorina ja toimub talve seostamine surmaga. Uurimismaterjaliks on eesti, ersa, mokša, udmurdi, komi, neenetsi ja kontekstualiseerimiseks ka vene traditsioonilised ettekujutused, keel ja laulud (matuse-, pulma- ja nekrutilaulud). Ettekande eesmärk on pigem uurimisküsimuste esitamine.

LAPSED JA NOORED PEREKONDLIKUS HUUMORIS

Anastasiya Fiadotava (Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakond)

Ettekanne keskendub huumorile, mida lapsed ja noored loovad, mille sihtmärgid on lapsed või noored või mis mainib neid perekondlikus suhtluses. Uurimuse eesmärk on välja selgitada, milliseid rolle lapsed perekonna humoorikas suhtluses mängivad ja kuidas need rollid peegeldavad nende agentsust vanematega suhtlemisel. Uurimistulemused näitavad, et suure osa perekondlikust huumorist on loonud lapsed, kas teadlikult või alateadlikult. Paljud laste omapäraseid sõnad, mis algselt välja öeldes naeru esile kutsuvad, võivad hiljem kujuneda pikaajalisteks naljadeks perekondlikus folklooris, kaotades mõnikord osa oma humoorikast tähendusest, kuid jäävad täiskasvanutele kalliks ka siis, kui lapsed suureks kasvavad ja enam neid sõnu ei kasuta.

Tihti esinevad lapsed perekondlikus huumoris nalja sihtmärgina. See perekonnahuumori aspekt toob esile laste ja nende vanemate vahelise võimudünaamika. Mõned vanemad kipuvad oma lapsi mänguliselt rohkem narrima kui üksteist. Kui vanemad aga üksteise üle naeravad, võib lapsi mainida viitena: lapsega võrdlemine tähendab sageli perekonna huumori sihtmärgiks olemist. Huumoorikat perekonnafolkloori kasutavad vanemad didaktiliselt, see aitab peredel sidemeid luua ning võib nii tugevdada kui ka vaidlustada võimudünaamikat perekondlikes suhetes. Lõpuks, kasutades perenaljades laste metafoore, säilitavad täiskasvanud üldistatud, inimeste kujutluses eksisteeriva kuvandi lastest.

„MA USKUSIN ALATI ET MEIE OLEMEGI NOORUS / MEIST NOOREMAID EI TULE“. VANUSE KUJUTAMINE NOORTE NÜÜDISLUULES

Rebekka Lotman (Tartu Ülikool)

Ettekanne uurib vanuse ja ealisuse kujutamist eesti noorte nüüdisluules, keskendudes sellele, kuidas noored autorid ise oma põlvkondlikku ja ealist positsiooni reflekteerivad. Pierre Bourdieu käsitluses on vanus sotsiaalne konstruktsioon: see ei ole bioloogiline paratamatus, vaid ühiskondlikult määratletud kategooria, mille piirid on pideva võitluse objekt („La jeunesse n'est qu'un mot“, 1978). Eesti kirjandusväljal defineeritakse „noorust“ institutsionaalselt näiteks ajakirja Värskes Rõhk ja Eesti Kirjanike Liidu noortesektiooni kaudu, millest esimene kaasab kuni 33- ja teine kuni 35-aastaseid autoreid.

Ettekande allikateks ongi nendes noorteväljaannetes, Värskes Rõhus (aastatel 2004–2024) ja EKLi noortesektiooni trükises Grafomaania (aastatel 2022–2024) ilmunud luulelooming; vaatluse all on noorte suhe ealisse identiteeti, küpsusse ja traditsiooni. Käsitletakse eakuse kujutamise viise: nostalgiat vanavanemate suhtes vastandatakse satiirilisele või distantseeritud suhtumisele vanemaealistesse, aga ka keskealistesse inimestesse. Samuti vaadeldakse enesemääratlusi nooruse kaudu, heites pilgu vana–noore vastanduse loomisele ja lammutamisele.

Lisaks uuritakse noorteluules avalduvat suhtumist küpsesse kirjandusse – kirjandustraditsiooni ja klassikasse: kas seda nähakse eeskuju ja pärandina, millega dialoogi astuda, või positsioneeritakse end selle vastu.

VENEKEELSE EESTI LUULE JA RÄPI HILINE NOORUS

Mihhail Trunin (Tallinna Ülikool)

Ettekanne käsitleb venekeelse luule ja venekeelse räpi „hilise nooruse“ fenomeni Eestis aastatel 2005–2025. Kui venekeelses kirjandusväljas toimub debüüt tavaliselt suhteliselt hilises eas – pärast 25. eluaastat – ning on seotud kultuurilise kapitali aeglase kogunemisega, siis räpis on olukord vastupidine: debüüt toimub küllalt varakult, kuid sageli ilma institutsionaalse tunnustuseta.

Venekeelse luule arengus võib eristada kolme lainet (2000., 2010. ja 2020. aastad), kus keskmine debüüdiaeg on ligikaudu 28 eluaastat – 8–10 aastat hiljem kui eestikeelses väljas. Pärast almanahhi Tuulelohe (Воздушный змей) ja sellega seotud raamatusarja „Esimene lend“ („Первый полет“, 2005–2009) tegevuse lõppu ei ole tekkinud uut põlvkonda ega püsivamaid avaldamisplatvorme. 2010. ja 2020. aastatel ilmub uusi autoreid, kuid nende debüüdid toimuvad väikestes väljaannetes, sageli digitaalses formaadis, ning venekeelsete luulekogude väljaandmine noorte autorite poolt muutub üha enam harrastuslikuks tegevuseks.

Samal ajal toimib venekeelne räpp noore põlvkonna eneseväljenduskanalina, kus „noorus“ on bioloogiliselt varajane, kuid kultuuriliselt ja institutsionaalselt hilinenud. Luule ja räpp moodustavad asünkroonse välja: esimeses venib noorus, teises kiireneb, kuid mõlemas peegeldub venekeelse kogukonna piiratud ligipääs kultuurilisele legitiimsusele Eestis.

MITMEKEELSUS VALGE TÜDRUKU LOOMINGUS: KARNEVALILIK KVÄÄRFEMINISM?

Saara-Lotta Linno (Tartu Ülikool)

Hübriidsus ja keelterikkus on räppmuusikas ja -lüürikas kesksed: need võivad avalduda muusikalises miksimises (*sampling, mixing*), räpluule allkeelte ja loomulike keelte rohkuses, aga sageli ka räpptekstide keskmes olevates teemades (sotsiaalmajanduslik kõrvalejätetus, marginaliseeritud (hübriid)identiteet jne). Ka Eesti räpp on kogu oma lühikese ajaloo vältel kasutanud hübriidsust ja poeetilist mitmekeelsust ühe olulise vormivõttena. 2019. aastast alates laule avaldanud Elina Masingu loomingu (koosseisus 5HORSES ja sooloartistina Valge Tüdruk / White Girl) tõuseb poeetiline mitmekeelsus esile ühe rikkaliku sõnakunstilise vahendina lüürilises maailmaloomes: nii 5HORSES'i kui ka Valge Tüdruku tekstimaailma, mille keskmes on sageli kvääridentiteet ja feministlikult sotsiaalkriitilised sõnumid, kirjavad aktsendid, koodivahetused ja segakeelsus.

Ettekande eesmärgiks on kirjeldada ja analüüsida mitmekeelseid vormivõtteid ja nende tähendust Valge Tüdruku lauludes. Valge Tüdruku tekstide analüüsiks olen kasutanud levinud raamistikku räpptekstide mitmekeelse poetika uurimustes, eristades esmalt lauludes esinevad keeled ja nendevahelised struktuurid ning vaadeldes seejärel nende struktuuride funktsioone tekstides. Funktsioonide määratlemisel toetun Mihhail Bahtini karnevali-mõistele, mille abil avan seost Valge Tüdruku keelekasutuse ja tekstide poliitilise sisu vahel: karneval on ruum, kus saavad kokku vastandid ja ühiskondlike hierarhiate eri kihid, misjärel hierarhiad võrdsustuvad ja keskele kohale tõusevad viljakas ja loomejõuline grotesk, kehalisus ja maskid.

NOORUSE HÄÄLED ARHIIVIS

Kristi Metste (Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Kultuurilooline Arhiiv)

Eesti Kultuurilooline Arhiiv (EKLA) on selle asutamisest peale keskendunud eraarhiivide kogumisele, mille loomuliku ja keskse osa moodustavad kõikvõimalikud biograafilised dokumendid, nii žanripuhtad elulood kui ka mälestused, kirjavahetused, päevikud jms. Need on haruldane ja mitmekesine allikabaas eriti nn väikese inimese ajaloo uurimiseks. 1980. aastate lõpul alanud mälestuste ja elulugude kogumise aktsioonidest, mille eesmärgiks oli Eesti rahva mälu ja ajaloo taastamine, on saanud püsiv ja järjekindel kogumistöö autobiograafilise materjali talletamiseks: „Sest moodustub ju nendest üksikutest inimsaatustest mosaiik, Eesti ajalugu“ (vt lähemalt Hinrikus 2003).

Ehkki mäletööga, oma isiklike lugude jäädvustamisega tegelevad enamasti vanemate generatsioonide esindajad, on EKLAse jõudnud ka noorte inimeste lugusid, mis peamiselt leiduvad EKLA fondis 350 (Eesti elulood). Need võimaldavad jälgida nooruse kogemuse ajalist muutumist ning selle rolli kultuurimälus. Teemaplokk „Nooruse hääled arhiivis: aeg, identiteet ja mäluksuur“ toob fookusesse teismeliste elulood EKLA, analüüsib nooruse kujutamist, kogemust ja eneserepresentatsiooni ning avab nooruselugude kaudu võimalusi mõista põlvkondlikku identiteeti, kultuurilisi ootusi ja seda, kuidas isiklik kogemus suhestub ühiskondliku mälega. Ettekanded käsitlevad noorte kirjutatud elulugude temaatikat ja tähendusi ning elulugudes väljenduvaid emotsioone, näidates, kuidas noored iseend ja oma aega mõtestavad.

Kirjandus

Hinrikus, Rutt 2003. Eesti elulugude kogu ja selle uurimise perspektiive. – Arvo Krikmann, Sirje Olesk (koost). Võim ja kultuur. (Eesti Kultuuriloo ja Folkloristika Keskuse aastaraamat.) Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, lk 171–213.

TEISELISE ELULOOD EESTI KULTUURILOOLISES ARHIIVIS

Hanna Saare (Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Kultuurilooline Arhiiv)

Ettekanne annab ülevaate EKLA teismeliste elulookorpuse kujunemisest ja struktuurist. Fookuses on kogumisüleskutsete metoodika ja laekunud materjali struktuuriline jaotus. See materjal on jäänud pikalt uurimisfookusest kõrvale, ehkki sisaldab ajalooliselt unikaalset ainekku, mis on oodanud süstemaatilist tähelepanu üle kolme aastakümne.

Analüüsi aluseks on kaks ajaliselt eristuvat kampaaniat. Esmalt vaadeldakse 1989. aasta kogumisvõistlust „Mäletad Sa oma elulugu?“, mille kohta levitati infot peamiselt ajalehtedes (nt Maaleht 1989: 11) ning mille tulemusena laekus EKLAle aastatel 1989–1994 kokku 363 elulugu. Esitatakse andmed kogutud materjali struktuurse jaotuse kohta, millest nähtub, et teismeliste kaastööd moodustasid peaaegu poole kogu laekunud materjalist.

Seejärel tutvustatakse äsja lõppenud eluloo võistlust „Noor Eesti: minu elu lugu“ (2025). Antakse esmane ülevaade kampaania läbiviimisest ning konkursi raames EKLA kogusse lisandunud kaastöödest. Ettekande põhiosas antakse numbriline ülevaade tulemustest, keskendudes laekunud tööde arvule, autorite demograafilistele näitajatele ning kaastööde vormistustlikele aspektidele.

Ettekande eesmärk on dokumenteerida omanäolise allikakorpuse kujunemislugu ja luua süstemaatiline alus seda laadi arhiivimaterjali edasiseks, sisuliseks uurimiseks.

Kirjandus

Maaleht 1989 = Eestimaa elulood. Maaleht, 14. september, lk 11.

MIKS TEISEMELISED MURETSEVAD?

Triinu Ojamaa (Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Kultuurilooline Arhiiv)

Ettekandes on vaatluse all siirdeaja teismeliste elulood, mis laekusid Eesti Kultuuriloolise Arhiivi elulookogusse aastatel 1989, 1990 ja 1993, vahetult enne ja pärast iseseisvuse taastamist Eestis.

Elulugude temaatilise struktuuri puhul äratub tähelepanu, et lisaks mitmesugustele sündmustele käsitleb ligikaudu kolmandik autoritest eraldi alateemana oma rõõme ja muresid, arutledes nende emotsioonide olemuse üle. Nad jõuavad tõdemuseni, et rõõm on lühike, kuid mure pikk, et kui üks mure läheb, tuleb teine selle asemele. 31 autorit kirjutab rõõmudest ja 48 autorit muredest, mure on siirdeaja elulugude domineeriv emotsioon.

Pilguheit emotsioonisõnavara uuringutele, mis Eestis sai hoo sisse nullindate algupoolel, näitab, et kui rõõmu ja õnne osatähtsuses oldi üksmeel, siis mure positsioon tekitas lühikeseks ajaks poleemikat: mõned uurijad pidasid muret teisejärguliseks, teised leidsid, et see emotsioon tõuseb eestlaste omakuvandis jõuliselt esile (Õim 2007: 222). Hilisem süvendatud uurimine on toonud üksmeele ning murest on saanud eestlaste „emotsionaalne kaubamärk“, kuna sellest räägitakse ja kirjutatakse väga sageli. Mure tõuseb teiste emotsioonide hulgast esile ka seetõttu, et inimestel on ühiseid muresid, ning see paneb mure toimuma „ühiskonna sidususe liimainena“ (Vainik 2016: 228). Need tähelepanekud põhinevad täiskasvanud eestlaste emotsioonisõnavaral ja hoiakutel. Teismeliste kooliõpilaste elulugude analüüsi tulemused näitavad, et nende lood pakuvad lingvistide varasematele seisukohtadele ilmekat kinnitust. Ettekandes antakse lühike sissevaade siirdeperioodi murede põhjustesse ning näidatakse ühtlasi, kuidas mured ja nendest kirjutamine ajas muutuvad.

Kirjandus

Vainik, Ene 2016. Eesti tunded. Sõnaportreed. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Õim, Asta 200. Kuidas eestlane oma muret muretseb. Keel ja Kirjandus 3, lk 222–228.

TEEMAD JA TÄHENDUSED NOORTE ELULUGUDES: 9.–12. KLASSI ÕPILASTE ENESEREPRESENTATSIOONID

Marilyn Mägi (Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Kultuurilooline Arhiiv)

Ettekanne annab ülevaate käesoleva aasta märtsikuust septembrini toimunud 9.–12. klassi õpilastele suunatud elulugude kogumisvõistluse „Noor Eesti: minu elu lugu“ tulemusena laekunud kaastööde sisulisest küljest ehk püüab vastata küsimusele, millest noored kirjutasid.

Ülevaate keskmes on noorte eneserepresentatsioon ehk see, kuidas mõtestavad autorid enda „mina“ suhetes teiste inimestega, institutsioonidega ja keskkondadega, sõprusgruppide, kooli, perekonnaga jne. Lähtutakse seisukohast, et oma eluloo konstrueerimine on üks võimalus identiteedi kujundamiseks (McAdams, McLean 2013: 233) ning et nooruses on see võtmetähtsusega. Ettekanne selgitab, milliseid väliseid mõjutajaid peavad autorid enda „mina“ kujunemises kõige olulisemaks, milliseid (emotsionaalseid) hinnanguid nad neile annavad ning kuidas ja mil määral nad „mina“ üle oma elulugudes mõtisklevad. Tähelepanu pööratakse ka aja- ja ruumiperspektiivile, uurides, milliseid võtmesündmuseid ja -paiku noored oma elulugudes tähenduslikuks peavad ning kuidas elulugusid ajaliselt liigendatakse.

Metoodiliselt lähenetakse elulugudele kvalitatiivse sisuanalüüsi võtmes, sõnastades elulugudes esinevad teemad, vaadeldes sõnakasutust ja kaardistades ka žanrilist varieeruvust, eesmärgiga mõista, kas ja kuidas toetavad elulugudes esinenud hübriidsed kujutusvormid (luulevorm, illustratsioonid, mälestused jne) tähenduse ja identiteedi loomist.

Kirjandus

McAdams, D. P., & McLean, K. C. (2013). Narrative Identity. *Current Directions in Psychological Science*, 22(3), 233–238.

PLATVORMISTUNUD TULEVIKUPÕLVKOND: AJUVAMMIST TI-KIRJAOSKUSENI

Veronika Kalmus (Tartu Ülikool)

Me räägime AI-põlvkonnast ja oleme sooritamas TI-hüpet. Generatiivse tehisaru rakenduste (nt ChatGPT, My AI, Gemini jpt) ning kõikvõimalike digiplatvormide üha laialdasem levik ja populaarsuse kasv, eriti nooremates eärühmades, on vaieldamatu tõsiasi. Süveneva meediastumise ja andmestumise tingimustes on oluline uurida noorte (ja teiste vanuserühmade) põlvkondlikku enesetunnetust ja üldisemat ühiskonnas hakkamasaamist.

Ettekanne tugineb kahe hiljutise rahvusvahelise uurimuse tulemustele. Lõpeva aasta kevadel korraldas Tartu Ülikooli EU Kids Online'i uurimisrühm koostöös rahvusvahelise teadlasvõrgustikuga Eesti koolides esindusliku küsitluse, milles osales 2474 3.–9. klassi õpilast 52 koolist. EU Kids Online'i kolmanda uuringulaine ankeet sisaldas (lisaks tavapärastele internetikasutuse teemalistele plokkidele) küsimusi generatiivse tehisaru rakenduste (mitte)kasutamise põhjuste ja eesmärkide kohta. Lisaks tegime 16 poolstruktureeritud individuaalintervjuud TI-rakendusi kasutavate 13–17-aastaste Eesti noortega. Intervjuudes uurisime noorte TI-ga seotud harjumusi, kogemusi, teadlikkust ja arvamusi tehisaru rollist tulevikus.

Teiseks andmeallikaks on 2023.–2025. aastal Euroopa Horisondi CHANSE'i-meetme projekti PlatFAMs („Pereelu platvormiseerumine: digitaalsed muutused perekondade igapäevaelus eri põlvkondade lõikes“) raames kuues Euroopa riigis vanavanemate, vanemate ja lastega tehtud individuaal- ja rühmaintervjuud (313 osalejat 104 perekonnast).

Ettekandes näitan, et generatiivne tehisaru on muutunud paljude Eesti noorte jaoks elu lahutamatuks ja loomulikuks osaks: rakendusi on kasutanud enamik EU Kids Online'i küsitlusuuringus osalenud õpilastest, valdavad pragmaatilised eesmärgid-põhjused, hirmu (ja vaimustust) esineb vähe. Intervjueeritud noorte hinnang oma TI-kirjaoskusele on kõrge: tehisaru kasutamist peetakse lihtsaks, arendada soovitakse pigem funktsionaalseid kui kriitilisi oskusi. Ehkki PlatFAMs-i projektis osalenud laste põlvkondlik enesemääratlus on alles kujunemas, samastuvad nad kõige varmamalt „AI-põlvkonnaga“. Noorte toimevõimekus on digiplatvormide ja vanemate seotud reeglite tõttu osaliselt piiratud ning paljuski tulevikku suunatud, mistõttu võime neid nimetada „platvormistunud tulevikupõlvkonnaks“.

RIIMISEMANTILISED NIHKED BETTI ALVERI LOOMINGUS

Rahel Ariel Kaur (Tartu Ülikool)

Betti Alveri poeetika ei püsi ajas muutumatu – jõulisi arenguhooni on märgata nii poemide ning noorus- ja hilisluule tüpograafias, temaatikas kui ka riimikasutuses. Uurijad nõustuvad suuresti põhilistes sisulistes ja vormilistes pööretes: Alveri 40. eluaastate luule eemaldub kohati 30. eluaastate estetismist, esile keruvad rahvuslikud ja meelelised väärtused. Hilisemas luules säilib 40. eluaastate inimlikkuse motiiv ning võimust võtab sisekaemuslik mure. Poeetika ei muundu aga äratundmatuks – varasema ja hilisema loomingu vahel leiab puutepunkte saledates ja rangetes stroofides ning tugevates kredodes, mis kannavad universaalselt alverlikke hoiakuid.

Üks sellistest puutepunktidest on erakordne riimimeisterlikkus, hiilgava riimikasutuse keskme nihkumine toob aga poetikasse olulisi vormilisi ja sisulisi muutuseid. Ettekanne süveneb riimipositsioonile asetatud sõnade semantilisse tasandisse ja nende tähenduslikku funktsiooni, mida uurides märkab tähelepanuväärseid sarnasusi ja erisusi. Püstitatakse kaks põhilist uurimisküsimust:

- 1) Millised on alverlikud (riimi)semantilised võtted, mis iseloomustavad luuletaja loomingu tervikuna?
- 2) Milliseid muutuseid võib autori poeetika(te)st leida?

NOORUSETA NOORUS: EESTI-, LIIVI- JA KURAMAA AADLILASTE JA -NOORTE KIRJANDUSLOOMING VARAUUSAJAL (1561–1730)

Kristi Viiding (Underi ja Tuglase Kirjandusinstituut) ja Maria-Kristiina Lotman (Tartu Ülikool, Underi ja Tuglase Kirjandusinstituut)

Varauusaja Eesti-, Liivi- ja Kuramaa aadlilaste ja -noorte ilmalik kirjanduslooming on Eesti ja Läti kultuuriloos seni täiesti uurimata materjal. Tänapäeva Euroopa lastekirjanduse uurimustes levib arusaam, et täiskasvanute loodud laste- ja noortekirjandus algas 18. sajandi keskel ning et lapsed ja noored ei saanud olla loominguks aktiivsed enne, kui täiskasvanud polnud asunud nende jaoks eakohaseid tekste looma – laste looming sai olla üksnes jälgendus täiskasvanute loodud lastekirjandusest. Ometi on antiigiuurijaile hästi teada, et nii luulet kui proosat kirjutasid lapsed juba antiikajal, osaledes ka kirjandusvõistlustel. Lapsautorite kirjandustekstid on hästi tuntud nii renessansi- ja varauusaja naiskirjanduse kui õukondliku kirjanduse uurijatele teistes Euroopa maades, ehkki ka siis ei loonud täiskasvanud neile veel laste- ja noortekirjandust.

UTKK aadlikirjanduse uurimisprojekti raames koostatud bibliograafia näitab, et aadlilaste ja noorte käsikirjaline ja trükitud juhuluule, kõned, nn *Gesprächspiele* jm pole sugugi marginaalne osa siinsest kirjandusest perioodil 1561–1730, vaid et juba varauusajal alustati kirjanduslikku eneseväljendust enne 19-aastaseks saamist ja et see jõudis ka trükki (praegu on leitud rohkem kui 90 trükist, mõned neist arvukate kaastöödega lastelt ja noortelt). Anname ettekandes esmase ülevaate siinse aadlinoorsoo kirjandusliku tegevuse algusest, näidates, kuidas see toimus täiskasvanute kirjandusruumi kaudu, täiskasvanulike normide järgi varase ea tekstidest peale: algul ladina, perioodi teises pooles üha rohkem saksa keeles, rangetes värsimõõtudes, tõsiste temade, täiskasvanute väärtuste ja hoiakute peegeldajana.

ESITLETAVAD NÄITUSED JA RAAMATUD

Eesti raamat 500. Veebikeskkond „Loo lugu“ (<https://www.er500.ee/>). Tootejuht: Helle Maaslieb, idee: Marin Laak, tarkvaraarendus: Ilona Kolossova

Raamatu lugu on rahva lugu. Igäühel on oma lugu. „Loo lugu“ on Eesti Kirjandusmuuseumi veebikeskkond, mis sisaldab 500-aastase eesti raamatu loo: olulised trükised, kirjandusteosed ja sündmused. Need lood on koondatud teemade ja postituste kaupa ning iga teema juures on ka ajajoon. See on elav keskkond, kus saab ka ise sisu luua ja seda jagada.

„Se Ramat Om ...“ Eesti Rahva Muuseumis 25.04.–31.08. Kuraator: Ave Pill, kujundaja Lauri Järvlepp

Paljud Eesti Rahva Muuseumi vanarakogumise käigus eestlastelt kogutud raamatud jäid arhiivraamatukogu reservfondi ootele, kuna olid defektiga või neid oli mitu eksemplari. Väljapanek keskendus vanades raamatutes leiduvatele huvitavatele sissekirjutustele, mis räägivad meile lugu eestlasest kui raamatuomanikust 18.–19. sajandil: kes nad olid, kus elasid, kuidas ja kust nad raamatud said, mida raamatutest arvasid.

Kultuurilooline välinäitus „Pargi pärlid“ Hurda pargis alates 5. juunist. Kuraatorid: Helle Maaslieb, Astrid Tuisk, Merike Kiipus. Kujundaja: Kadri Hallik, teostus: BT Style

Iga jalutaja on jätnud parki oma jälje – just nagu park ja selle ümbrus on jätnud jälje jalutajatesse. Näitus toob esile valiku neist jälgedest – pargi pärlid – mis kõnelevad Vanemuise pargi (tuntud ka kui Hurda või Tiigi park) ja selle ümbruse rikkalikust kultuuriloost.

„Ernst Enno 150“ Eesti Kirjandusmuuseumis 6.06.–1.08. Kuraatorid Ave Pill, Ülvi Kalpus

Näitusel võis näha Ernst Enno luulekogude esimesi trükke, valikut tema lasteraamatutest ning tutvuda tema kohta käiva kirjandusega.

„Nõu ja abi raamatust“ Poe ja Kiiüni tänava nurgal 26.09.–9.11. Kuraatorid: Olga Sudajeva, Ave Pill, Merike Kiipus. Kujundaja Kadri Hallik, teostus Seri Disain

Näitus tutvustas esimesi eestikeelseid nõuanderaamatuid Eesti Kirjandusmuuseumi arhiivraamatukogu varamust, millest saab teada, kuidas päästa uppunut, ära tunda haigusi, ravida inimesi ja loomi, teha rõugete vastast vaktsineerimist või miks on vaja vastsündinul pea puhtaks pesta ja palju muud.

„Raamatud ja lood“ Eesti Kirjandusmuuseumis 20.10–22.12. Kuraatorid: Ave Pill, Olga Sudajeva, Merike Kiipus. Kujundajad: Kadri Hallik ja Seri Disain (stendid), Mariliis Õunapuu (vitriinid)

Arhiivraamatukogu varamu peidab endas väga põnevate lugudega raamatuid. Näitus tutvustab, kuidas on üks või teine raamat arhiivraamatukokku jõudnud, kes on olnud raamatute kunagised omanikud, mida on raamatutesse sisse kirjutatud, kust ja kuidas raamatuid hangiti või kui palju üks või teine raamat maksis.

Raamatulooste videoklippide sari arhiivraamatukogu kogude põhjal.

25 videoklippi on kättesaadavad Jupiteris (<https://jupiter.err.ee/1609597905/eesti-raamat-500>). Toimetaja: Merike Kiipus, salvestus: Concept Production OÜ

Videoklippide sari tutvustab Eesti raamatulugu ja arhiivraamatukogu kogusid läbi viiesaja aasta. Vanemast raamatuloost räägivad kirjandusmuuseumi teadlased ja valdkonna uurijad väljastpoolt. Taustamaterjalina näidatakse arhiivraamatukogus säilinud trükiseid.

The Yearbook of Balkan and Baltic Studies 8: 2. Nature, Culture, Art.

Toimetanud Mila Maeva ja Mare Kõiva

Artiklid räägivad uurimistulemustest muistendite ja legendide alal, eestlaste aianduskooperatiividest ja siseaadadest, pühapaikadest, Türgi rahvuslikest teejoomise tavadest, ukraina muusikast 1930. aastatel jpm.

Natalia Ermakov, **Ersa pärand Eesti arhiivides. Sator 27.** Toimetanud Asta Niinemets ja Mare Kõiva. Tartu: EKM Teaduskirjastus 2025

Raamat koondab materjale ersa ja mokša kultuurist ning mordva diasporaast Eestis. See hõlmab enam kui sajandi vältel kogutud folkloori, ülevaadet esemelisest kultuurist, välitööde päevikuid ning märkmeid, mida on talletanud nii Eesti kui ka Mordva, Tatarstani ja Kuibõševi (Samara) piirkondade teadlased.

Methis. Studia Humaniora Estonica nr 36. Dekadentsi erinumber. Koostajad: Mirjam Hinrikus, Aare Pilv ja Leo Luks

Erinumber liigub dekadentsist ja modernismist Ladina-Ameerika kirjanduses ning Oscar Wilde'i "Salomé" eestikeelsetest versioonidest läbi Eesti autorite – Sophia Vardi, Alma Ostra, Karl Ristikivi, Jaan Oksa ja Henrik Visnapuu – loomingu tõlgenduste kuni dekadentsi ja realismi keerukate vahekordade analüüsimiseni teooriavahenduse rubriigis.

Printsess ja trubaduurid. Ivar ja Astrid Ivaski kirjavahetus Marie Underi ja Artur Adsoniga. Esimene köide, 1957–1960 Teine köide, 1961–1979. Koostajad ja toimetajad: Kanni Labi ja Tiina Saluvere. Tartu: EKM Teaduskirjastus

Ivar ja Astrid Ivaski kirjavahetuses Marie Underi ja Artur Adsoniga räägitakse luulest, tõlkimisest ja loetud raamatutest, reisidest, looduselamustest, pagulaselust ning filosoofiliste mõtiskluste kõrval ka argiasjadest ja maailmapoliitika sündmustest. Kirjades leidub rikkalikult ainet Marie Underi ja Ivar Ivaski, aga ka teiste kirjanike loomingu ja ajastu mõistmiseks.

Vana Kannel XV:1–2. Muhu regilaulud. Koostajad: Kanni Labi, Janika Oras, Ingrid Rüütel. Toimetaja: Kristi Salve. Tartu: EKM Teaduskirjastus

„Vana Kannel“ on Jakob Hurda algatatud teaduslik väljaanne, kus avaldatakse kihelkondade kaupa kõik arhiividesse talletatud eesti regilaulud koos viisidega. Muhu regilaulud on kujunenud eripäraseks saarelise eraldatuse, aga ka tihedate sidemete tõttu mandri lääneosa ja Saaremaaga. Nende hulgas on nii iidseid laule, mis olid laialt tuntud kogu läänemeresoome alal, kui tekste, millest on säilinud vaid üksikuid üleskirjutusi Eesti eri servadest, samuti kohapeal loodud laule. Rikkaliku ja mitmekesise viisivara põhiosa on arhiivi talletatud helisalvestustena, kuna ka 20. sajandil oli traditsiooniline regilaul Muhus veel üsna paljudele tuttav.

